

Andrzej Matoga

Ochrona zabytków archeologicznych na terenie woj. krakowskiego w latach 1980-1990

Ochrona Zabytków 47/1 (184), 104-112

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OCHRONA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE WOJ. KRAKOWSKIEGO W LATACH 1980-1990¹

I. Rejestracja, ewidencja i dokumentacja zabytków

W pracy konserwatora zabytków archeologicznych sprawą o podstawowym znaczeniu jest sporządzenie możliwie kompletnego i wiarygodnego katalogu stanowisk archeologicznych. Warunkuje to możliwości i poprawność dalszych działań konserwatorskich. Województwo krakowskie, choć obszarowo niewielkie, można zaliczyć do „krajowej czołówki” zarówno pod względem liczby stanowisk archeologicznych, jak i rangi naukowej poszczególnych obiektów, odznaczających się nierzadko wyjątkowo bogatą i skomplikowaną strukturą chronologiczno-przestrzenną.

To właśnie spowodowało, że już od XIX w. obszar Krakowa i okolic stał się miejscem intensywnych badań archeologicznych. Skokowy wzrost liczby stanowisk nastąpił jednak dopiero w okresie powojennym, w wyniku podjęcia różnego typu planowych prac poszukiwawczych. W latach 60. i 70. spenetrowano dokładnie tereny w dorzeczach Szreniawy, Dłubni i Prądnika, w ramach prowadzonych przez Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN w Krakowie badań nad archeologią osadnictwa pradziejowego obszaru wyżyn lessowych w zachodniej Małopolsce. Mniej więcej w tym samym czasie rejonem intensywnych poszukiwań stał się również obszar Pogórza Wielickiego oraz dolina Raby, gdzie prace terenowe prowadzili archeolodzy z Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce i Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Liczne badania o charakterze rozpoznawczo-ewidencyjnym prowadziło także Muzeum Archeologiczne w Krako-

wie, którego domeną stał się obszar Krakowa, a zwłaszcza tereny Starego Miasta i Nowej Huty.

W efekcie tych badań, u progu lat 80. archeologiczne służby konserwatorskie dysponowały informacjami odnoszącymi się do ponad 1500 stanowisk archeologicznych. Trzeba jednak zaznaczyć, że dane te — zbierane i gromadzone w różnych latach i przez rozmaite instytucje, nie tylko zresztą krakowskie — były w znacznym stopniu rozproszone pomiędzy poszczególne archiwa, składnice zbiorów zabytków i literaturę fachową. Utrudniało to szybki dostęp do informacji, co jest niezbędnym warunkiem poprawnych, a przede wszystkim natychmiastowych działań konserwatorskich.

Radykalna zmiana nastąpiła z początkiem lat 80. — w momencie przystąpienia do realizacji programu Archeologicznego Zdjęcia Polski. Wdrożenie tego centralnie sterowanego i finansowanego przedsięwzięcia zakończyło wieloletnie prace przygotowawcze rozmaitych środowisk archeologicznych, dostrzegających potrzebę podjęcia akcji umożliwiającej pełną rejestrację i ewidencję wszelkich dostępnych w trakcie badań źródeł archeologicznych. W związku zaś z obserwowanym od lat znacznym przyspieszeniem procesu niszczenia stanowisk, nasilającym się w wyniku coraz intensywniejszej eksploatacji środowiska naturalnego — aspekt konserwatorski tego zadania wybił się na plan pierwszy.

Ważnym wymogiem prawidłowej realizacji AZP stało się zebranie i uporządkowanie zbioru informacji pozyskanych w trakcie wcześniejszych badań. Prace te podjęto także w woj. krakowskim, rozbudowując znacznie katalog znanych już stanowisk. Wy-

magą to przeprowadzenia drobiazgowej kwerendy archiwalno-bibliograficznej, obejmującej przede wszystkim literaturę fachową oraz rozmaite zbiory dokumentacji i zabytków. Ze względu na znaczne nagromadzenie danych prace te trwają po dzień dzisiejszy, choć winny one — zgodnie z zaleceniami twórców programu AZP — wyprzedzić podjęcie terenowych weryfikacji i poszukiwań. Obligatoryjnym wymogiem stało się natomiast wykonanie pełnej kwerendy bibliograficzno-archiwalnej dla poszczególnych obszarów AZP przed objęciem ich prospekcją terenową.

Woj. krakowskie podzielone jest na 90 obszarów AZP, uwzględniając w tej liczbie także arkusze położone na granicy województwa, nie licząc natomiast obszarów jedynie zahaczających o jego terytorium. Początkowo, w l. 1980-1982, badania AZP prowadzili wyłącznie pracownicy Muzeum Archeologicznego w Krakowie, penetrując wycinkowo obszary zlokalizowane w sąsiedztwie Krakowa. Pierwsze w całości opracowane arkusze przekazano do archiwum konserwatora w 1983 r., zaś do końca 1986 r. przebadano łącznie 26 obszarów, położonych zasadniczo wzdłuż Wisły i obejmujących tereny w obrębie granic Krakowa i w jego sąsiedztwie. W l. 1987-1990 przebadano kolejne 26 obszarów zlokalizowanych w różnych partiach województwa. W sumie więc do końca 1990 r. badaniami objęto 52 arkusze AZP, co daje blisko 60% powierzchni województwa (rozmişczenie obszarów przebadanych metodą AZP w latach 1980-90 ilustruje załączona mapa)².

Na zdecydowanej większości obszarów prace finansował Woje-

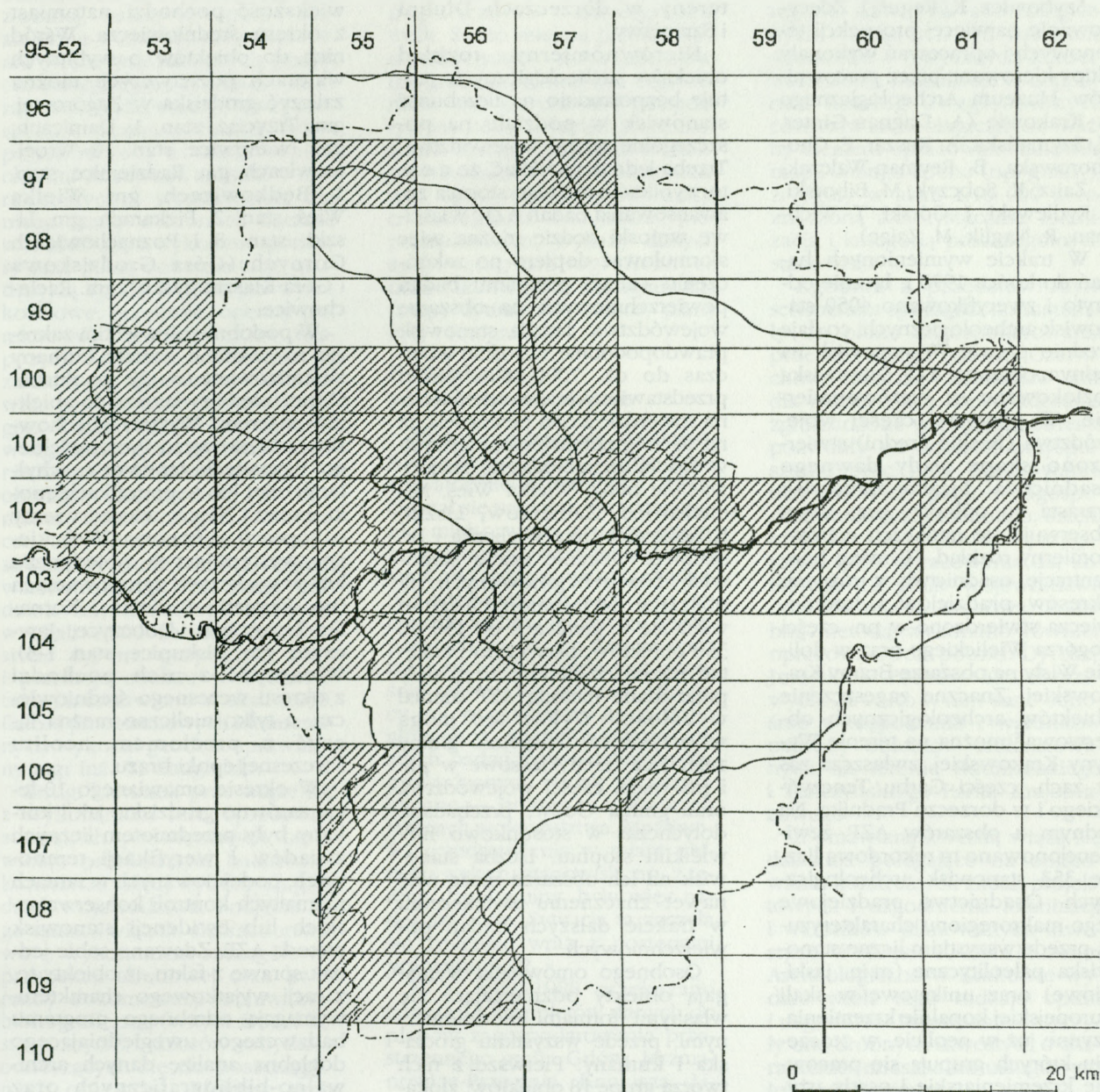
1. Ochroną zabytków archeologicznych zajmowało się Muzeum Archeologiczne w Krakowie. W ramach jego struktur organizacyjnych działali: Konserwator Zabytków Archeologicznych miasta Krakowa — prof. dr hab. Kazimierz Radwański oraz

Konserwator Zabytków Archeologicznych woj. krakowskiego — dr Adam Krauss w l. 1980-1986 i mgr Andrzej Matoga w l. 1987-1990.

2. Podobne tempo realizacji programu AZP utrzymywało się także w ostatnich

latach. W r. 1991 badaniami objęto 6 obszarów (98-55, 99-55, 99-56, 98-57, 104-60, 105-59), a w 1992 r. 7 obszarów (97-54, 98-54, 99-54, 99-60, 104-59, 106-59, 107-58).

Mapa obszarów w obrębie województwa z wykonanym AZP — stan na koniec 1990 r.

wódzki Konserwator Zabytków. W kilku przypadkach korzystano też z funduszy ODZ w Warszawie, a pojedyncze arkusze, położone na granicy województwa, przebadano na zlecenie i ze środków finansowych WKZ w Katowicach i Wojewódzkiego Ośrodka Archeologiczno-Konserwatorskiego w Kielcach.

W realizacji AZP na obszarze naszego województwa zaangażowani byli dotychczas wyłącznie pracownicy krakowskich instytucji archeologicznych. Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN (J. Kruk, W. Morawski, H. Dobrzańska) przeprowadził badania na kilku obszarach lessowych w pn. i pn.-wsch. części województwa, w ramach kontynuacji

swoich wcześniejszych prac nad geografią osadnictwa tych terenów w pradziejach. Pracownicy Instytutu Archeologii UJ (J. Chochorowski, J. Poleski, M. Nowak) przebadali kilka obszarów w pn. zach. części województwa i w międzyrzeczu Wisły i dolnej Raby. Tereny w rejonie Wieliczki (łącznie 3 obszary) penetrowali badacze z Muzeum Żup Krakow-

skich w Wieliczce (A. Jodłowski, A. Szybowicz, K. Reguła). Zdecydowanie najwięcej prospekcji terenowych i opracowań wykonały ekipy kierowane przez pracowników Muzeum Archeologicznego w Krakowie (A. Dagnan-Ginter, H. Szymańska, A. Ruszar, E. Chochorowska, B. Reyman-Walczak, E. Zaitz, K. Sobczyk, M. Biborski, J. Rydlewski, J. Górski, T. Wichman, R. Naglik, M. Zając).

W trakcie wymienionych badań do końca 1990 r. łącznie odkryto i zweryfikowano 4050 stanowisk archeologicznych, co daje średnio prawie 78 stanowisk na jednym obszarze AZP. Stanowiska rozlokowane są nierównomiernie. W górzyskiej części województwa (Beskid Średni) stwierdzono skąpe ślady dawnego osadnictwa. Liczba stanowisk wzrasta ku północy, przy czym obserwuje się nadal ich nierównomierny rozkład. Wyraźną koncentrację osadnictwa z różnych okresów pradziejów i średniowiecza stwierdzono w pn. części Pogórza Wielickiego oraz w dolinie Wisły na obszarze Bramy Krakowskiej. Znaczne zagęszczenie obiektów archeologicznych obserwować można na terenie Wyżyny Krakowskiej, zwłaszcza zaś w zach. części Garbu Tenczyńskiego i w dorzeczu Prądnika. Na jednym z obszarów AZP zewidencjonowano tu rekordową liczbę 353 stanowisk archeologicznych. Osadnictwo pradziejowe tego makroregionu charakteryzują przede wszystkim liczne stanowiska paleolityczne (m.in. jaskiniowe) oraz unikatowe w skali europejskiej kopalnie krzemienia, czynne już w neolicie, w otoczeniu których grupują się pracownie krzemieniarskie i osady użytkowników, tworzące niejednokrotnie większe kompleksy stanowisk, powiązanych ze sobą funkcjonalnie i chronologicznie. Wielkim bogactwem osadnictwa pradziejowego odznaczają się tereny lessowe w pn. i pn.-wsch. części województwa, wchodzące w skład Wyżyny Miechowskiej i Płaskowyżu Proszowickiego. Liczne są tu zwłaszcza stanowiska neolityczne i z wczesnej epoki brązu, a także obiekty z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływu rzymskich. Do

szczególnie zasobnych należą tu tereny w dorzeczach Dłubni i Szreniawy.

Nierównomierny rozkład obiektów archeologicznych rzuca bezpośrednio na liczebność stanowisk w podziale na poszczególne gminy województwa. Trzeba jednak pamiętać, że może to wynikać z różnego stopnia zaawansowania badań AZP. Właściwe wnioski będzie można więc sformułować dopiero po zakończeniu całego programu badań powierzchniowych na obszarze województwa. Liczba stanowisk prawdopodobnie wzrosła wówczas do ok. 7000-8000. Mimo przedstawionych zastrzeżeń można stwierdzić z całą pewnością, iż na liście gmin najzasobniejszych w źródła archeologiczne znajdować się będą: Wielka Wieś, Michałowice, Zabierzów, Liszki, Krzeszowice oraz Wieliczka i Biskupice. Obecnie liczba stanowisk zewidencjonowanych na obszarze wymienionych gmin waha się w granicach od 150 do 350 obiektów, przy czym pamiętać trzeba, iż tereny te zostały przebadane metodą AZP niemal w całości. Wykaz ten mogą w przyszłości uzupełnić gminy zajmujące tereny lessowe w pn. i pn.-wsch. części województwa oraz gmina Gdów, przebadane dotychczas w stosunkowo niewielkim stopniu. Liczba stanowisk na ich obszarze może ulec nawet znacznemu zwiększeniu w trakcie dalszych badań powierzchniowych.

Osobnego omówienia wymagają obiekty odznaczające się własnymi formami morfologicznymi, przede wszystkim grodziska i kurhany. Pierwsze z nich tworzą grupę 18 obiektów, zlokalizowanych głównie w zach. części województwa i na Pogórzu Wielickim. Większość nie była dotychczas badana wykopaliskowo na większą skalę; znane są jedynie z różnego typu prac zwiadowczych lub badań sondazowych. Trudno więc podać ich bliższą charakterystykę. Można jedynie stwierdzić, iż zapewne tylko niektóre z nich zostały wzniesione przez ludność kultury łużyckiej u schyłku epoki brązu lub we wczesnej epoce żelaza (Mników, gm. Liszki, stan. 9, Kraków-

Tyniec, stan. 1). Zdecydowana większość pochodzi natomiast z okresu średniowiecza. Wśród nich do obiektów o wybitnych walorach poznawczych można zaliczyć grodziska w Zagórze, gm. Trzyciąż, stan. 1; Damicach, gm. Iwanowice; stan. 10; Wrociłowicach, gm. Radziemice, stan. 1; Będkowicach, gm. Wielka Wieś, stan. 2; Piekarach, gm. Liszki, stan. 8 i Poznachowicach Górnych (Góra Grodziskowa i Góra Klasztorzysko), gm. Raciechowice.

W podobnie niewielkim zakresie rozpoznane zostały kurhany zlokalizowane w 22 punktach. Odnosi się to zwłaszcza do obiektów z terenu Wyżyny Miechowskiej i Płaskowyżu Proszowickiego, usypanych zapewne u schyłku neolitu lub w początkach epoki brązu. Nieco więcej wiemy o kopcach z Pogórza Wielickiego, występujących pojedynczo lub w większych zgrupowaniach (np. Kornatka-Burletka i Kornatka-Zasań, gm. Dobczyce; Jawczyce, gm. Biskupice, stan. 1-3). Większość z nich pochodzi z okresu wczesnego średniowiecza, a tylko nieliczne można łączyć z przełomem neolitu i wczesnej epoki brązu.

W okresie omawianego 10-letnia zarówno grodziska, jak i kurhany były przedmiotem licznych zwiadów i weryfikacji terenowych, podejmowanych w ramach rozmaitych kontroli konserwatorskich lub ewidencji stanowisk metodą AZP. Zdawano sobie jednak sprawę z faktu, iż obiekty te, z racji wyjątkowego charakteru, wymagają odrębnego programu badawczego, uwzględniającego dogłębną analizę danych archiwalno-bibliograficznych oraz specjalnych technik pomiaru, prospekcji terenowej i dokumentacji. Realizację tego typu prac — określanych często mianem tzw. II-go etapu AZP — podjęto na terenie województwa w 1987 r. Prowadzono je w dwóch głównych kierunkach.

Pierwszy polegał na wykonaniu serii szczegółowych pomiarów geodezyjnych, a następnie planów sytuacyjno-wysokościowych wybranych grodzisk i kurhanów. Sporządzenie dokumentacji geodezyjnej, szczególnie

obiektów o tzw. ekspozycji naziemnej, należy do zadań niezmiernie ważnych, niejednokrotnie wręcz warunkujących podjęcie dalszych prac badawczo-konserwatorskich: szczegółowej prospekcji terenowej, badań wykopaliskowych, a także wpisu obiektu do rejestru zabytków nieruchomych i wyznaczenia dla niego strefy ochronnej. Łącznie w l. 1987-1990 wykonano pomiary oraz pełną dokumentację geodezyjną (plany sytuacyjno-wysokościowe, przekroje, operaty pomiarowe) 7 obiektów o tzw. ekspozycji naziemnej. W grupie tej znalazły się grodziska w Mnikowie, gm. Liszki i Będkowicach, gm. Wielka Wieś oraz kurhany w Igołomi, gm. Igołomia-Wawrzeńczyce, Proszowicach (2 obiekty), Chorążycach, gm. Koniusza i Kowarach, gm. Radziemice. Plany i przekroje kopców rysowano w skali 1:250 z cięciem warstwic co 0,25 m, mapy grodzisk natomiast sporządzono w skali 1:500 ze skokiem warstwic 0,5 m, przy czym plan i przekroje obiektu w Będkowicach przedstawiono w skali 1:250. Całość prac terenowych i kameralnych wykonał geodeta uprawniony mgr inż. W. Śmigieński.

Drugi kierunek prac wiąże się z wykonaniem serii opracowań autorskich poświęconych omówieniu problematyki badawczo-konserwatorskiej wybranych grodzisk województwa. Podjęcie tego tematu wiązało się każdorazowo z wykonaniem szczegółowej prospekcji terenowej oraz kwerendy dokumentacji archiwalno-bibliograficznej (w tym źródeł historycznych) i zbiorów zabytków odnoszących się do poszczególnych obiektów. Efektem tych prac i studiów stały się opracowania grodzisk w Mnikowie, gm. Liszki i Zagórowej, gm. Trzyciąż (J. Poleski) oraz w Będkowicach, gm. Wielka Wieś, Wrocimowicach, gm. Radziemice i Skale-Grodzisku, gm. Skała (S. Kołodziejski). Zamieszczono w nich opis danego stanowiska ze szczególnym uwzględnieniem konstrukcji obwałowań; omówiono historię badań, stratyografię i zabytki ruchome oraz funkcję i chronologię stanowiska. Ważnym elementem opracowań stała się rów-

nież analiza źródeł pisanych, topograficznych i ikonograficznych. Sporo miejsca poświęcono charakterystyce stanu zachowania grodzisk, aktualnym zagrożeniom oraz kierunkom i perspektywom dalszych badań. Sformułowano szereg dezyderatów konserwatorskich. Uzupełnieniem tych opracowań były informacje o charakterze administracyjno-porządkowym, wykazy danych archiwalno-bibliograficznych oraz dokumentacja kartograficzna (mapy sytuacyjne, szkice, plany itp.) i fotograficzna.

II. Działania administracyjno-prawne

Ważnym elementem działalności archeologicznej służby konserwatorskiej w minionym 10-leciu stał się udział w opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Polegał on zasadniczo na sporządzaniu odpowiednich wykazów stanowisk archeologicznych występujących na danym terenie wraz z informacją i wytycznymi odnośnie zakresu ich ochrony. W pracy tej początkowo korzystano głównie z wyników wcześniejszych badań powierzchniowych, prowadzonych — jak już wspomniano — jedynie na wybranych terenach województwa. Możliwości przedstawienia w miarę pełnego wykazu stanowisk, np. z terenu danej gminy, były więc nader skromne. Sytuacja ta zaczęła się zmieniać wraz z postęпами programu AZP.

W l. 1980-1988 przekazano łącznie 13 kompletów danych do planów zagospodarowania przestrzennego gmin: Gdów, Jerzmanowice-Przegonia, Koniusza, Liszki, Michałowice, Mogilany, Siepraw, Skała, Sułkowice, Sułoszowa, Trzyciąż, Wielka Wieś i Zielonki. Ponadto sporządzono materiały do planu zagospodarowania przestrzennego osiedli krakowskich w Tyńcu, Bieżanowie i Łuczanowicach.

W l. 1989-1990 kontynuowano tę działalność, przy czym ujednolicono i wzbogacano treść oraz formę przekazywanych materiałów. Dokumentacja opisowa zawierała charakterystykę strefy „W” — ochrony archeologicznej,

tworzonej przez 3 wyróżnione kategorie stanowisk archeologicznych, różniących się zakresem warunków i wytycznych konserwatorskich. Informacje te uzupełniał katalog uwzględnionych obiektów archeologicznych. Ważny element opracowań stanowiła mapa danego terenu (np. gminy), z reguły w skali 1:10 000 z zaznaczoną kolorystycznie lokalizacją i kategorią poszczególnych stanowisk.

Zgodnie z przedstawionym schematem sporządzono materiały do planu zagospodarowania przestrzennego gminy Czernichów, Tokarnia i Zabierzów oraz dla miasta Skała. Doświadczenia zgromadzone w ostatnim okresie pozwoliły na znaczne przyśpieszenie prac przy opracowaniu materiałów do planów zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu w 1991 r. zdołano przygotować takie opracowania dla kolejnych 12 gmin województwa oraz dla miasta Krakowa. Podobną metodą wykonano również opracowanie dla potrzeb Dyrekcji Jurajskich Parków Krajobrazowych. Zawarto w nim dane odnośnie występowania i warunków ochrony obiektów zlokalizowanych na terenie Rudniańskiego i Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego.

Z omawianą kwestią wiąza się działania polegające na opiniowaniu konkretnych zadań projektowych i uzgodnienia lokalizacji i warunków planowanych inwestycji. W okresie 10-lecia Muzeum Archeologiczne w Krakowie wydało wiele tego rodzaju opinii i uzgodnień. Przeważnie dotyczyły one drobnych inwestycji o charakterze mieszkalno-usługowym lub instalacyjnym.

Z większych należy wymienić projekty budowy:

— II i III odcinka „Południowej Drogi Ekspresowej” w Krakowie-Podgórzu;

— magistrali wodociągowej w Krakowie na odcinkach Kosocice-Krzemionki i Krzemionki-Górka Narodowa;

— cmentarza komunalnego w Krakowie na Prądniku Czerwonym;

— kopalni kruszywa w Kłoczowie, gm. Czernichów;

— gazociągu na terenie gm. Zabierzów i Wielka Wieś;
— wodociągu oraz instalacji towarzyszących w Wieliczce;
— melioracji użytków rolnych w dolinie Szreniawy.

Z innych działań administracyjno-prawnych w minionym 10-leciu należy wymienić prace związane z wpisem stanowisk archeologicznych do rejestru zabytków nieruchomych województwa i miasta Krakowa. Trzeba przypomnieć, że w rejestrze woj. krakowskiego znajdują się obecnie 323 obiekty, natomiast z terenu Krakowa wpisem objęto 73 punkty. Stanowiska te znalazły się w rejestrze na mocy decyzji wydanych jeszcze przed r. 1980; większość wpisów przypada na lata 60. i początek 70. Wiele z wydanych wówczas decyzji nie zostało, niestety, odpowiednio udokumentowanych. Dotyczy to zwłaszcza stanowisk położonych poza śródmieściem Krakowa. Lokalizacja tych obiektów oraz ich granice, wyznaczające w tym wypadku obszary ścisłej ochrony prawnej, nie zostały uwidocznione na wyrysach z map katastralnych. Stanowi to istotny mankament wydanych podówczas decyzji. Negatywnie daje się również odczuć brak sprecyzowanych kryteriów w doborze wpisywanych do rejestru stanowisk.

W ostatnich latach podjęto prace mające na celu uporządkowanie rejestru, a przede wszystkim uzupełnienie brakujących danych. Jako przykład można podać wykonanie dokumentacji dla zespołu 7 stanowisk w Bobinie, gm. Proszowice. W jego skład wchodzi obiekty planowane do wpisu do rejestru zabytków oraz stanowiska objęte wpisem w dawniejszych latach, pozbawione jednak należytej dokumentacji. Dla każdego z tych obiektów zebrano już dane własnościowe oraz przygotowano odpowiednią dokumentację kartograficzną.

III. Badania wykopaliskowe

1. Prace finansowane lub dofinansowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Kraków-Kurdwanów, stan. 8. Obiekt położony na stoku doliny niewielkiego cieku wodnego, prawobrzeżnego dopływu Wilgi. Stanowisko zagrożone przez budowę II odcinka „Południowej Drogi Ekspresowej”. Badania sondażowe wykonało Muzeum Archeologiczne w Krakowie (R. Naglik, T. Wichman) w 1988 r. Prace finansował WKZ i Dykcja Okręgowa Dróg Publicznych w Krakowie. Przebadało obszar o powierzchni 112,5 m², odkrywając jedynie 2 obiekty osadowe, pochodzące zapewne z okresu wpływów rzymskich.

Kraków-Opatkowie, stan. 5. Osada wielokulturowa położona na krawędzi doliny Wilgi. Na obszarze stanowiska planowana budowa węzła drogowego „Południowej Drogi Ekspresowej”. Badania wykopaliskowe przeprowadzili R. Naglik i T. Wichman z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie w 1988 r. Prace finansował WKZ i Dykcja Okręgowa Dróg Publicznych w Krakowie. Wykonano 14 wykopów sondażowych o łącznej powierzchni 187, 5 m². Odkryto 10 obiektów osadowych z materiałem (ceramika, kości zwierzęce) głównie kultury łużyckiej ze schyłku epoki brązu i wczesnej epoki żelaza oraz kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich.

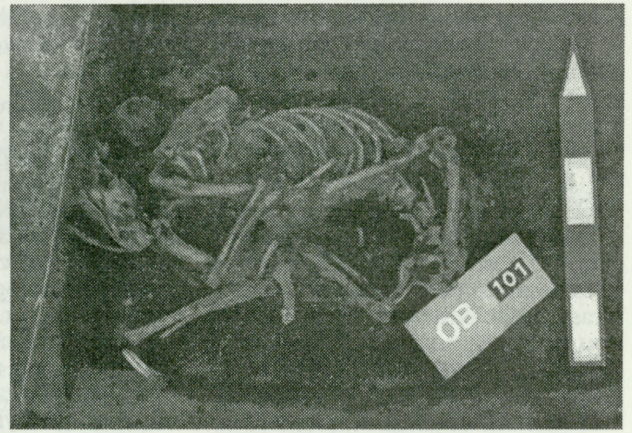
Kraków-Opatkowie, stan. 6. Stanowisko położone na krawędzi doliny Wilgi, w strefie objętej planowaną budową węzła drogowego „Południowej Drogi Ekspresowej”. Badania wykonali R. Naglik i T. Wichman (Muzeum Archeologiczne w Krakowie) w 1988 r. Prace finansował WKZ i Dykcja Okręgowa Dróg Publicznych w Krakowie. Przebadało obszar o powierzchni 50 m², rejestrując jedynie luźne zabytki neolityczne, z wczesnego okresu epoki brązu i okresu wpływów rzymskich.

Kraków-Prądnik Czerwony (rejon cmentarza komunalnego). Osada z młodszej epoki kamienia położona na zachód od potoku Sudół, na terenie przeznaczonym pod rozbudowę cmentarza komunalnego. Stanowisko odkryte wiosną 1990 r. w trakcie inspekcji terenu budowy. Podjęte latem t. r. badania wykopaliskowe finansował WKZ i Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. Pracami kierowali E. Rook (Muzeum Archeologiczne w Krakowie) i M. Nowak (Instytut Archeologii UJ). Przebadało obszar o powierzchni 6,75 ara, odkrywając 59 obiektów osadowych z materiałem (ceramika, wyroby kamienne, krzemienne, kości zwierzęce, polepa) należącym przede wszystkim do kultur neolitycznych: lendzielskiej, pucharów lejkowatych i ceramiki promienistej. Wyjątkowym znaleziskiem był „skład” przepalonego zboża (ok. 120 litrów) zalegającego w postaci warstwy na dnie jednej z jam kultury pucharów lejkowatych. Jego datowanie ustalono dokonując pomiaru wieku próbki zwęglonego ziarna w Laboratorium C-14 Instytutu Fizyki Politechniki Śląskiej. Wykonano także serię analiz paleobotanicznych składu ziarna (M. Lityńska — Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN).

Kraków-Witkowie, stan. 2. Wielokulturowa osada neolityczna położona na kulminacji wzniesienia, na lewym brzegu potoku Garliczka, lewego dopływu Prądnika. Badania przeprowadził J. Rydlewski z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie w l. 1984-1985. Podjęto je w związku z koniecznością zabezpieczenia partii stanowiska przyległej do osuwającej się skarpy wyrobiska, powstałego przed wojną wskutek pobierania gliny przez miejscową cegielnię. Łącznie przebadano obszar o powierzchni 125 m², odkrywając 4 obiekty osadowe z materiałem (ceramika, wyroby krzemienne, kości zwierzęce) kultury lendzielskiej i kultury ceramiki promienistej.

Baczyn, gm. Liszki, stan. 2. Cmentarzysko kultury łużyckiej z okresu halsztackiego, położone na pd. skłonie wzniesienia opadającego ku rzece Sance. Badania

A

B

2. Bobin — stanowisko archeologiczne, osada wielokulturowa; A — rozpoczęcie eksploracji, B — pochówek psa. Fot. T. Wichman

wykopaliskowe podjęto w związku z niszczeniem stanowiska przez prace polowe (głęboka orka). Badania prowadzili J. i A. Krauss z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie w l. 1980-1986. Odkryto łącznie 105 grobów o mieszanym obrządku grzebalnym (szkieletowe, ciałopalne popielnicowe, ciałopalne jamowe, tzw. symboliczne — bez śladów kości). Większość posiadała konstrukcje kamienne (nakrywy, obwarowania). Pozyskano bogaty materiał zabytkowy w postaci przede wszystkim naczyń glinianych oraz wyrobów brązowych i żelaznych.

Bobin, gm. Proszowice, stan. 2. Cmentarzisko ciałopalne i szkieletowe zlokalizowane na krawędzi lewego brzegu doliny Szreniawy, w rejonie zagrożonym rozbudową wsi. Badania o charakterze ratowniczo-rozpoznawczym przeprowadziło Muzeum Archeologiczne w Krakowie (R. Naglik, T. Wichman) w 1990 r. Wykonano serię wykopów sondażowych o łącznej powierzchni 21 m². Odkryto jedynie zabytki luźne z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (kultury trzciniecka i łużycka) oraz okresu wpływów rzymskich i średniowiecza.

Bobin, gm. Proszowice, stan. 5. Osada wielokulturowa położona na cyplu terasy nadzalewowej lewego brzegu Szreniawy. Badania przeprowadzono w l. 1989-1990 w związku z planowaną zabudową części terenu stanowiska. Pracami wykopaliskowymi kierowali

R. Naglik i T. Wichman z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie. Wykonano 5 wykopów sondażowych o łącznej powierzchni 36 m², eksplorując 68 obiektów osadowych, zalegających w obrębie nawarstwień kulturowych o miąższości 2,5-3,0 m. Pozyskano bardzo bogaty materiał zabytkowy (ceramika, wyroby brązowe, żelazne, kościane, szklane, kości zwierzęce) pochodzący z epoki brązu (kultury mierzanowicka, trzciniecka i łużycka) oraz młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich (kultura przeworska).

Bobin, gm. Proszowice, stan. 14. Osada wczesnośredniowieczna położona w obrębie pól uprawnych na niskiej, lewobrzeżnej terasie nadzalewowej Szreniawy. W 1990 r. wykonano niewielki sondaż (2 m²), uzyskując bliższe informacje o chronologii stanowiska i stopniu zniszczenia nawarstwień kulturowych. Prace wykopaliskowe przeprowadzili R. Naglik i T. Wichman z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie.

Mysławczyce, gm. Proszowice, stan. 1. Stanowisko zajmuje rozległy obszar pól uprawnych (700 x 200 m) na cyplu terasy nadzalewowej lewego brzegu Szreniawy. Obiekt niszczoney wskutek intensywnych prac polowych (głęboka orka); zagrożenie stanowią również rozbudowujące się gospodarstwa położone na obszarze stanowiska. Badania wykopaliskowe prowadziła H. Dobrzańska

z ramienia Zakładu Archeologii Małopolski IHKM PAN w Krakowie w l. 1988-1990. Łącznie przebadano obszar o powierzchni 264,5 m², przy czym wykopy usytuowane były w kilku różnych partiach stanowiska. Odkryto 71 obiektów archeologicznych: grób szkieletowy z wczesnego neolitu (cykl lendzielsko-polgarski), jamy osadowe z neolitu i epoki brązu (kultury mierzanowicka, trzciniecka, łużycka) oraz obiekty gospodarcze i mieszkalne datowane na okres późnorzymski. Wśród tych ostatnich na uwagę zasługują zwłaszcza pozostałości dużej, prostokątnej w rzucie, chaty o słupowej konstrukcji ścian. Z ww. obiektów pochodzi bardzo bogaty materiał zabytkowy — fragmenty naczyń, kości zwierzęce, przedmioty kościane i żelazne oraz polepa. Na stanowisku przeprowadzono serię badań specjalistycznych, mających na celu rozpoznanie sytuacji geologicznej i określenie miąższości nawarstwień kulturowych. Wykonano też analizy próbek ziemi i polepy konstrukcyjnej. Prace przeprowadził M. Pawlikowski z Instytutu Geologii AGH w Krakowie.

Podchybie, gm. Trzyciąż, stan. 1. Stanowisko położone w obrębie niewielkiej wydmy, usytuowanej na krawędzi doliny zalewowej Białej Przemszy. Teren wydmy zajęty przez lokalną piaszkownię. W 1987 r. podczas wybiórki piasku znaleziono gliniany, zdobiony kubek i toporek kamienny, pochodzące zapewne

z początku epoki brązu. W związku z tym odkryciem Muzeum Archeologiczne w Krakowie (A. Matoga, R. Naglik) przeprowadziło na stanowisku badania ratowniczo-rozpoznawcze, nie natrafiono jednak na dalsze zabytki.

Podłęże, gm. Niepołomice, stan. 3. Osada wielokulturowa położona na piaszczystym cyplu terasy nadzalewowej Wisły, po obu stronach torów kolejowych Kraków-Podłęże. Badaniami objęto część stanowiska niszczoneą wskutek dorywczej eksploatacji piasku. Prace wykopaliskowe prowadziło w l. 1983-1988 i 1990 Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, przy wsparciu finansowym WKZ. Badaniami kierowali A. Szybowski (1983-1988) i K. Reguła (1990). Łącznie przebadano obszar o powierzchni blisko 16 arów, eksplorując 87 obiektów osadowych (obiekty mieszkalne — półziemiankowe, jamy o charakterze gospodarczym, paleniska, obiekty produkcyjne) oraz 43 ślady po słupach. Pochodzą one ze schyłku epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (kultura łużycka) oraz z wczesnego średniowiecza (X-XII w.). Pozyskano bogaty materiał zabytkowy — fragmenty naczyń glinianych, wyroby kamienne, brązowe, żelazne, kościane, szklane oraz kości zwierzęce.

Podłęże, gm. Niepołomice, stan. 4. Cmentarzysko kultury łużyckiej z końca epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, zlokalizowane na krawędzi terasy nadzalewowej Wisły, kilkaset metrów na pd.-zach. od stan. 3. Badania prowadził A. Szybowski z ramienia Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce w l. 1983-1984. W 1984 r. wykopaliska finansował WKZ. Ze względu na zagrożenie stanowiska przez wybiórkę piasku, prace ratownicze skoncentrowano w rejonie krawędzi wybierzyska. Na niewielkim obszarze o powierzchni ok. 0,5 ara zarejestrowano 4 groby kultury łużyckiej (3 ciałopalne jamowe i 1 tzw. symboliczny) złożone z na-

czyń glinianych, przepalonych kości i drobnych przedmiotów brązowych.

Przeginia Narodowa, gm. Czerlichów, stan. 1. Stanowisko leży na zwydmionej, wyższej terasie Wisły, w rejonie zagrożonym przemysłową wybiórką piasku. Badania wykopaliskowe przeprowadził M. Zajac z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie w 1990 r. Przebadano obszar o powierzchni 33 m², pozyskując bogaty zespół wyrobów krzemiennych, zalegających w nieco rozwleczonym układzie krzemienicowym. Formy przewodnie należą do schyłkowo paleolitycznej kultury świderskiej. Na stanowisku wykonano również serię analiz geologicznych i mineralogicznych piasków i próbek surowca krzemienno-żelaznego (M. Pawlikowski i C. Bańdo — Instytut Geologii AGH w Krakowie).

Wysocice, gm. Gołcza — kościół p. w. św. Mikołaja z pocz. XIII w. Badania sondażowe przeprowadziło Muzeum Archeologiczne w Krakowie (A. Matoga, R. Naglik) w 1988 r., w związku z projektowanym osuszeniem i izolacją murów kościoła. W celu zorientowania się co do miąższości i charakteru nawarstwień kulturowych związanych z budową i funkcjonowaniem kościoła wykonano niewielki wykop o wymiarach 1,5 x 0,8 m przy pd. ścianie wieży dzwonnicy. Odślonięto profilowany cokół kamienny o wysokości 45 cm, posadowiony bezpośrednio na fundamencie z kamienia łamanego na zaprawie wapienno-piaskowej. Przytykające doń nawarstwienia posiadały charakter zasypiskowy. W wykopie zarejestrowano ułamki ceramiki (datowane na okres od XIII w. po czasy nowożytnie) oraz liczne, beładnie rozrzucone kości ludzkie.³

2. Badania finansowane przez inne instytucje

Kraków-Bieżanów Gaj, stan. XII. Osada z neolitu, epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Badania

przewodził K. Reguła w 1981 r. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Kraków - Nowa Huta - Branice, stan. 76. Osada wielokulturowa (neolit, epoka brązu, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze). Badania prowadzili pracownicy Muzeum Archeologicznego w Krakowie — Oddział w Nowej Hucie, pod kierownictwem J. Rydzewskiego w l. 1981 i 1984. Finansowała Huta im. Lenina i Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Kraków - Nowa Huta - Krzesławice, stan. 41. Osada z okresu lateńskiego i neolitu. Badania prowadziły G. Kałka-Toboła i P. Poleska z ramienia Muzeum Archeologicznego w Krakowie — Oddział w Nowej Hucie w l. 1980-1984 i 1986-1987. Finansowała Huta im. Lenina i Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17. Osada wielokulturowa z okresu neolitu, epoki brązu i średniowiecza. Badania prowadzili E. Rook i A. Rachwaniec (Muzeum Archeologiczne w Krakowie) w r. 1981. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Kraków - Nowa Huta - Pleszów, stan. 66. Osada z neolitu i epoki brązu. Badania prowadzili A. Rachwaniec i J. Garncarski (Muzeum Archeologiczne w Krakowie — Oddział w Nowej Hucie) w 1981 r. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Kraków - Nowa Huta - Wyciąże, stan. 5. Stanowisko wielokulturowe (osadnictwo od neolitu po wczesne średniowiecze). Badania prowadzili pracownicy Muzeum Archeologicznego w Krakowie — Oddział w Nowej Hucie, pod kierownictwem J. Rydzewskiego w l. 1988-1990. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Kraków-Sidzina, rejon „Słonego Stawu”. Osada wczesnośredniowieczna badana przez A. Jodłowskiego w 1983 r. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

3. W l. 1991-1992 kontynuowano ratownicze badania w Bobinie, stan. 5 i 14, Krakowie-Prądniku Czerwonym, Mysławczycach, stan. 1, Podłężu, stan. 3 oraz w Prze-

gini Narodowej, stan. 1. Podjęto także nowe inicjatywy badawczo-konserwatorskie na zagrożonych obiektach, m.in. w Krakowie-Bieżanowie, Krakowie-Kur-

dwanowie, Krakowie-Piaskach Wielkich, Krakowie-Pychowicach, Kryspinowie, gm. Liszki, Ściejowicach, gm. Liszki oraz w Opatkowicach, gm. Proszowice.

Kraków-Sowiniec, stan. 1 i 2 (rejon Kopca Marszałka Piłsudskiego). Stanowiska otwarte, lessowe ze środkowego paleolitu. Badania prowadzili J. K. Kozłowski i K. Sobczyk w 1987 r. Finansował Instytut Archeologii UJ.

Kraków-Zwierzyniec, ul. Spadzista (obecnie V. Hofmana). Otwarte stanowisko wielopoziomowe, lessowe z okresu paleolitu górnego. Badania prowadzili J. K. Kozłowski i K. Sobczyk w l. 1980 i 1985-1989. Finansował Instytut Archeologii UJ.

Barycz, gm. Wieliczka, stan. VIII. Osada neolityczna badana przez A. Szybowa w l. 1980-1981. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Biały Kościół, gm. Wielka Wieś. Stanowisko Jaskinia Duża w Mącznej Skale z materiałem zabytkowym z paleolitu, neolitu i czasów nowożytnych. Badania wykonano w 1984 r. ze środków finansowych Muzeum Archeologicznego w Krakowie i Instytutu Archeologii UJ. Prace prowadzili A. Dagnan-Ginter z Muzeum Archeologii UJ oraz B. Drobniewicz i K. Sobczyk z Instytutu Archeologii UJ, przy współpracy T. Madejskiej z Instytutu Geologii Czwartorzędu PAN i A. Nadachowskiego z Zakładu Zoologii Systematycznej i Doświadczalnej PAN.

Bolechowice-Zielona, gm. Zabierzów, stan. 9. Osada z neolitu badana przez E. Rook i A. Ruszar w l. 1987-1989. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Giebułtów, gm. Wielka Wieś. Kościół parafialny. Badania sondażowe przy murach prezbiterium prowadził T. Węclawowicz w 1990 r. Finansował Instytut Historii Sztuki UJ.

Giebułtów, gm. Wielka Wieś, stan. 11. Osada neolityczna badana przez E. Rook i A. Ruszar w 1986 r. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Kryspinów, gm. Liszki, stan. 2. Cmentarzysko z okresu późnolitańskiego i okresu wpływów rzymskich. Badania prowadził K. Godłowski przy współudziale K. Ciałowicza w 1982 r. Finansował Instytut Archeologii UJ.

Kokotów-Strumiany, gm. Wieliczka, stan. IV. Osada wielokulturowa, głównie z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza oraz młodszego okresu przedrzymskiego. Badania prowadził K. Reguła w l. 1980, 1982, 1985-1987. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Modlnica, gm. Wielka Wieś, stan. 1. Osada neolityczna badana przez E. Rook i A. Ruszar w latach 1980, 1984. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Piekary, gm. Liszki, stan. IIa. Otwarte stanowisko lessowe z górnego paleolitu. Badania prowadził W. Morawski w 1983 r. Finansował Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN.

Poznachowice Górne, gm. Raciechowice. Grodzisko średniowieczne. Badania prowadził A. Jodłowski w 1980 r. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Szyce, gm. Wielka Wieś, stan. 10. Osada neolityczna badana przez E. Rook w 1980 r. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Ściejowice, gm. Liszki, stan. 1 i 2. Stanowiska mezolityczne badane przez A. Dagnan-Ginter i E. Chochorowską w l. 1989-1990. Prace finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Tomaszowice, gm. Wielka Wieś, stan. 1 („Ostra Górka”). Osada neolityczna badana przez E. Rook i A. Ruszar w l. 1980-1983. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Węgrzce Wielkie, gm. Wieliczka, stan. I. Osada z okresu rzymskiego badana przez K. Regułę w l. 1987-1988. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Wieliczka (gm.). Zamek Żupny. Badania archeologiczne (sondaże, nadzór) dla potrzeb prac renowacyjnych przy odbudowie i rekonstrukcji założeń zamkowych, prowadził A. Jodłowski z ramienia Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce w l. 1982-1985.

Wieliczka (gm.), stan. IV. Osada neolityczna badana przez K. Regułę w l. 1984-1985. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Wieliczka (gm.), stan. X. Osada wczesnośredniowieczna badana przez A. Jodłowskiego w 1984 r. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Wieliczka (gm.), stan. XI. Osada z młodszego okresu przedrzymskiego i rzymskiego oraz z wczesnego średniowiecza. Badania prowadził K. Reguła w l. 1980 i 1985. Finansowało Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Wołowice, gm. Czernichów, stan. 1. Kopalnie krzemienia oraz pracownice nakopalniane z paleolitu i neolitu. Badania w 1980 r. prowadziło Muzeum Archeologiczne w Krakowie (A. Dagnan-Ginter), Instytut Archeologii UJ (J. K. Kozłowski, K. Sobczyk), Muzeum Uniwersyteckie w Kansas — USA (A. Montet White, S. Hollen), przy współpracy Zakładu Mineralogii AGH w Krakowie (M. Pawlikowski, Cz. Bańdo).

Zofiopole, gm. Igołomia-Wawrzeńczyce, stan. 1. Stanowisko wielokulturowe z neolitu, epoki brązu, młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wczesnorzymskiego. Badania w 1986 r. przeprowadzili H. Dobrzańska i W. Morawski z ramienia Zakładu Archeologii Małopolski IHKM PAN. Finansowała Krakowska Dyrekcja Inwestycji oraz Inspektorat Oświaty i Wychowania Urzędu Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce.

IV. Inspekcje i nadzory konserwatorskie, wizytacje stanowisk archeologicznych, obsługa zgłoszeń o odkryciu zabytków

Inspekcje i nadzory konserwatorskie prowadzono w związku z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami na terenie województwa i obrzeżach miasta Krakowa. Do większych zadań budowlanych objętych kontrolą w minionym 10-leciu należały:

— autostrada Kraków-Gliwice: odcinek na terenie miejscowości Brzoskwinia, gm. Zabierzów (nadzór 1980 r.) oraz rejon dróg dojazdowych w miejscowościach Balice, gm. Zabierzów, Kryspinów, gm. Liszki oraz Chełm i Mydlniki w Krakowie-Krowodrzy (nadzory 1981 r.);

— autostrada „Południowa Droga Ekspresowa” w Krakowie-Podgórzu: odcinek od ul. Tynieckiej do Opatkowic (nadzór 1988 r.) i od Opatkowic do ul. Wielickiej (inspekcje terenu inwestycji, 1989 r.);
— zbiornik wody Raba II w Dobczycach (inspekcje 1984 r.);
— regulacja Wisły na terenie gm. Drwinia (inspekcje 1980 r.);
— prace ziemne na terenach objętych melioracją i budową wodociągów w miejscowościach: Lipias, gm. Gdów oraz Zabierzów, Bolechowice, Zelków i Rząska, gm. Zabierzów (inspekcje i nadzory w l. 1980-1982);
— rurociągi w: Krakowie-Podgórzu (rejon Tyńca — nadzór w 1980 r. oraz magistrała Kosocice-Krzemionki-Górka Narodowa — nadzór 1990 r.), Pławowicach, gm. Nowe Brzesko i Grobli, gm.

Drwinia (nadzory 1984 r.) oraz w Wieliczce (nadzór 1990 r.);
— przetwórnica kruszywa w Kłokoczowie, gm. Czernichów (inspekcja terenu kopalni 1989 r.);
— roboty niwelacyjno-eksploatacyjne w Przegini Narodowej, gm. Czernichów (inspekcje, nadzory 1990 r.);
— rozbudowa cmentarza komunalnego w Krakowie na Prądniku Czerwonym (inspekcje, nadzory 1990 r.);
— rozbudowa gospodarstwa Stacji Hodowli Roślin Ogrodniczych w Pobiedniku Wielkim, gm. Igołomia-Wawrzeńczyce (nadzór 1987 r.);
— roboty instalacyjne w rejonie zamku w Niepołomicach (nadzór 1987 r.).

Do rutynowych działań konserwatora zabytków archeologicznych należały wizytacje sta-

nowisk archeologicznych. Szczególnie intensywnie prowadzono je w ostatnich latach, wizytując prawie wszystkie znane grodziska, kurhany, ok. 40 jaskiń w dolinie Prądnika, Kluczwody i Bolechówki oraz kilkadziesiąt innych stanowisk archeologicznych, których zagrożenie sygnalizowały wyniki wcześniejszych badań AZP. Systematycznie kontrolowano również stanowiska wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa krakowskiego oraz obiekty badane wykopaliskowo.

Ponadto prowadzono na bieżąco obsługę zgłoszeń o odkryciu zabytków, pozyskując informacje i materiały odnoszące się do 28 stanowisk archeologicznych.

Andrzej Matoga